

Мелодії кам'яної гори

Юрій Хорунжий

Було те давно. Багато тисяч років тому. В ті далекі часи в приазовських степах жило плем'я молочаїв. Це були завзяті і запальні люди.

Одного теплого ранку, на м'якому степовому килимі, неподалік стоянки племені, борсалоя двоє хлопців. То Яр і Гул зчепилися в борні, що вже не раз виснажувала обох, але так і не виявляла переможця. Яр повалив Гула на спину і, здавалося, от-от притисне коліном до землі, та в'юнкий Гул пручнувся, вислизнув з Ярових рук і вже стояв навпроти, готовий продовжити герць. Яр був кремезніший і дужчий за Гула, і його завше дратувала непокора суперника, що протиставляв силі витривалість і спритність.

Це намагання бути першим у всьому серед ровесників точило обох з дитячих років, скільки вони пам'ятають себе. Ледь зіп'ялися на ноги — шпурляли камінці: хто далі. Звикли міцно стояти на ногах — понесло вгору, на дерево. Відштовхуючи одне одного, зриваючись та хапаючись за гілки, дерлися на маківку могутньої верби і таїм, гойдалися, завмираю"ям від страху. Росли, і забавки-змагання ставали небезпечнішими. Подражнити лютого собаку і тікати від нього. скочити на спину ледь прирученому бикові, забратися у вутлому човникові в самісіньку гущавину плавнів, до варто зробити один хибний рух, як перекинешся, і довгасті рослини з білими квітками залоскочуть, затягнуть у мул...

І якщо котрийсь зазнавав невдачі обличчя другому світилося неприхованою радістю.

— Хо!— крикнув Яр. Так гукали чоловіки напівдиких турів, коли привчали їх до рук.

Гул, пританцювуючи, наближався до нього, щоб у слухну мить стрибнути на шию і повалити.

— Хо! Ти чуєш? Хо! Хо! — Яр відхилив голову, і Гул, що плигнув, піймав його плече, ослизнувся, поповз донизу, а Яр стиснув Гулове тіло обома руками, тупцював на місці й чекав, поки той запроситься.

Зненацька обоє почули над собою сміх. Різкий, гучний і такий знайомий. Клубок розпався, і хлопці підвели голови. Над ними стояв Мих, найсильніша людина племені, велетень серед чоловіків, улюбленець дітей і підлітків.

— Ги-ги! — Миха розбирав сміх на хлопців.— Плем'я шукає вас. Завтра, о сході сонця, ви покажете себе! Ідіть до стоянки.

Хлопці побігли за Михом, ледь встигаючи за його могутніми кроками. Плем'я дійсно збиралося під старою вербою. Люди, схиливши голови, щоб не стукнутися об стелю, виходили із землянок, зачиняли плетені верболозом двері, посвистували до дітей. Ті кидали ліпити іграшки, викладати трісочками загони для глиняних биків і тулилися до матерів. Плем'я виряджалося до Гори Бика—купи каміння, що височіло на крутому березі річки Молочаї, котра називалась так за пінисті, немов парне молоко,

хвилі.

Жінки й чоловіки вбиралися у найліпше. Набедрені пов'язки оздоблювалися кістяними пасками. Жінки чіпляли на шию хто сердолікове намисто, хто крем'яну пластинку з фігурним вушком. Кожна мала при собі низку риби. Чоловіки прикрашали груди в'язками вовчих ікол, обвішувалися кістяними ножами і дерев'яними списами з крем'яними наконечниками.

Нарешті плем'я рушило до Гори Бика. Владарював там чаклун, що жив у землянці під Горою, і приходив на стоянку тільки на час повені, коли річка насмілювалася обступати Гору Бика водою. Дорослі люди племені говорили про Гору, що до неї треба приходити найчастіше, якщо хочеш милостей неба: щасливого полювання, добірного улову і багатого збору плодів. І чаклун, що краще за інших розуміється на таємничих знаках, розкиданих по стелі печери, стверджував це. А пошепки передавали прадідівські оповідки, що Гора Бика була порогом ріки, колись ще ширшої, і вода вимила оті гроти, а малюнки на стелях — то робота рук людських...

Сюди приходило не тільки плем'я молочаїв. І якщо випадала зустріч з іншими племенами на Горі Бика, сварки і криваві рахунки на деякий час забувалися, щоб потім, у степу, спалахнути з новою силою.

Ватаг племені обійшов людей, що скупчилися під Горою, і легким поляскуванням по шиї виштовхнув наперед юнаків, яких сьогодні плем'я найменує мужами — серед них і Гула з Яром.

Велетень Мих ніс перед себе глиняний чан, куди жінки повкидали свою рибу. Коли чан наповнився по зінця, Мих відніс його до землянки чаклуна, поклав поруч шмат м'яса — коров'ячий бік, — і тільки тоді ватаг племені постукав у двері.

Із землянки, незважаючи на спеку, чаклун виліз у шкурі бика, з рогами, що якимось дивом трималися на лобі. Шкура не прикривала його черева, яке вважалося ознакою прихильності неба до чаклуна, бо ніхто з людей племені не був такий гладкий.

Чаклун пошепотівся про щось із ватагом і на мигах запросив юнаків підійти ближче до Гори. Ватаг вигукнув войовниче гасло, і плем'я підтримало його. В повітрі завис галас, напнуті на дерев'яні держала волячі жили лунко задеренчали. Під цей гамір дванадцяттеро юнаків, стримуючи хвилювання й страх перед невідомим, ступили до грота. Темрява одразу поглинула їх і сховала від племені.

З кутка грота чути було, як хтось викрешує вогонь. Зайнялося полум'я, і хлопці побачили, що чаклун тріскою торкається маленьких кам'яних лунок з якоюсь рідиною. Рідина з шипінням спалахувала. Скоро лунки запалали довгими язиками. Грот повнився кіптявою, чадом.

Чаклун підвів рогату голову. Обличчя, незугарно вимазане сажею, скам'яніло. Так він стояв із хвилику і раптом голосно скрикнув:

— Бик!!!

Всі здригнулися і задерли голови до стелі, куди показував чаклун. На стелі гроту був зображений бик з довгими рогами і нахиленою головою.

— Наш оборонцю! — заволав чаклун. — Ти захищаєш плем'я від злих сил. Ти можеш

одвести бурю, град, кам'яний дощ із неба або дати знак племені, що може скоїтися лихо!

Полум'я то вихоплювало зображення з темряви, то затуляло. Бик, здавалося, хитнув рогами. Чаклун махав руками, і полум'я в лунках хилиталося на всі боки, а бикові очі раз у раз спалахували кров'ю.

Чаклун упав навколішки, і дехто з хлопців, не витримавши напруження, пригнічений темрявою, чадом, вигуками чаклуна і нагадуванням про оте незрозуміле, таємниче небо, що панує над слабкою людиною, опустився за ним. Ярові й Гулові теж було непереливки. Бик на стелі блимав кривавими очима, видавався живим, хоч хвилю тому вони бачили його вирізьбленим на камені.

Чаклун буцав рогами землю, белькотів щось несусвітне, а тоді вмовк. Він несподівано дмухнув, і вогонь загас. Раптова темрява зовсім приголомшила юнаків. Чувся тривожний шепіт по кутках гроту. Не знали вони, що то руйнується камінь-пісковик, осипається тонкими цівками.

Чаклун викресав вогонь і запалив інші лунки — під протилежною стіною.

— Дивіться сюди. Це знак неба.

Юнаки побачили на стелі зображення четвірки биків, що стояли колом хвостами всередину, а роги наставили на невідомого ворога.

— Отак ви мусите захищати своє плем'я. Забути всілякі незгоди. Тільки тоді ви подолаєте ворожі племена і захистите стоянку від хижих звірів.

Чаклун освітив найближчу до виходу ділянку стелі. На ній чоловіча постать, підвівши руки, заклинала вовка, що лежав у ямі догори лапами.

— Це знак, як людина без списа і ножа повалила дужчого від себе звіра. Силу перемогли хитрість і вигадка, без яких людина немічна.

Вслід за чаклуном усі вилізли з грота, ковтнули свіжого повітря, і плем'я біля підніжжя гори зустріло їх войовничим галасом.

У другому гроті було значно світліше. Без вогню розрізнялися на кам'яних карнизах і стінах насічки — прямі, хвилясті, круглі малюнки, подібні до тих, якими прикрашали глечики і миски.

Обличчя чаклунові повеселішало. Видно, всесильне небо наганяло й на нього страху, і він радів зміні ритуалу. Стеля грота була вкрита... слідами. Так, людськими стопами різної величини. Впадала в око велика стопа, мабуть, удвоє більша за Ярову і Гулову. Тільки велетень Мих, що залишився біля підніжжя, міг бути її власником.

— Зараз плем'я визнає вас мужами. Небо дає згоду. Відправляйтесь на полювання і доведіть, що ви рівня чоловікам племені. Кожен, хто вполює великого звіра, знову прийде до Гори Бика, ляже горілиць тут, підведе ногу, і я виріжу на цій стелі його стопу. Великого звіра — запам'ятайте! Ідіть собі.

Дванадцяттеро юнаків спустилися з Гори Бика до людей племені. Ватаг почепив кожному бичачий ріг на шию — щоб боялися їх люди з інших племен і степові звірі. Відтепер плем'я покладатиметься на них як на дорослих.

До стоянки Яр і Гул верталися поруч.

— На кого?

— На вовка! Найтепліша шкура.

— І я.

Гул пригадав чотирьох биків на стелі грота.

— Підеш зі мною?

Яр мовчав, теж, певно, про щось міркуючи. Подивився уважно на Гула:

— Згода.

Вперше Яр збирався на лови, не ховаючись від матері. Та сиділа в кутку землянки, жалісно скулившись, вже не маючи права на сина. Яр торжествував,

Ще не усвідомлював, що то не воля. Що натомість прийде інша залежність — від усього племені. Він відчує це, адгке треба попередити ватага про свій відхід. Такий закон племені для дорослого, що залишає надовго стоянку.

Яр узяв із собою списа, плескуватого крем'яного ножа, кресало.

З Гулом зустрілися біля землянки ватага, а далі разом ступили у високу траву степу. Та не довго довелося йти поруч. Яр помітив, що Гул забирає на захід сонця.

— Куди ти?

— Шукати вовка.

— Ходім до річки.

— Ми шукатимемо вовчу нору.

— Хо! Його стежку до води!

— Нору!

— Стежку!

Вони готові були знову зчепитися, забувши напучування на Горі Бика. Гул отямився перший.

— Розійдемося. Ти шукатимеш стежку, а я нору. Подивимося, хто принесе вовчу шкуру.

Ніч застала Яра в плавнях. Він нарізав ножем очерету, зверху натрусив трави, обклав копичку тим цвітом, що його не переносять змії, заліз у траву з головою, зробив пальцем дірочку, щоб вільно дихати.

В дірочку побачив небо, цятки-вогники на ньому. Вперше відчув страх перед небом, хоч було воно зараз тихе і лагідне. Чому так? Він мужніє і одночасно починає боятися... Дурниці! Яр не боїться ні дощу, ні блискавки, ні третього грому, і завтра доведе це, вполювавши вовка. Йому тепло, кумкання жаб, пахощі ріки обгорнули його, і він заснув.

Ще сонце не висушило роси на стеблах, а Яр уже відшукав стежку до води. Серед численних слідів — мишачих нірок, ховрахових рисок, пташиних цяточок, кабанячих ратиць, зміїних виповзів — угледів-таки й широкі вгрузлі відбитки вовчих лап.

Заходився копати ножем яму на стежці: завдовжки зі спис, глибиною в людський зріст.

Коли сонце підбилося височенько, Яр укрит яму верболозом і очеретом, присипав зверху піском, сховався у траві, припишк.

Кілька польових мишей впало в яму. Цікавий Їжак довго обнюхував настил, поки не провалився, і Ярві було чути його жалібний писк. Хлопцю кортіло допомогти незграбі, та він сподівався, що ось-ось прийде вовк, і тому не полишив засідки.

Сонце ховалося за обрій, та вовк усе не приходив. Яр поцілів списом качку, що низько летіла над очеретом, розклав багаття, обскуб дичину, посмажив її на вечерю. Заліз у свою копичку.

На ранок другого дня прийшов сірий. Здоровенний, з кудлатою вовною на загривку. Він спокійно трюхав стежкою, і Яр наперед тішився, як вовк дасть сторчака в яму. Але той раптом спинився перед самісінькою ямою, обнюхав пісок, гребонув передньою лапою настил, віднайшов нарізаний очерет, позадкував. Покрутився на місці, ледаче якось розбігся і, сильно відштовхнувшись, переплигнув яму. Від несподіванки Яр тільки очима кліпнув. Вовк понюхав землю, траву і величезними стрибками понісся просто до Ярвої засідки.

Хлопець схопив списа і кинув у вовка. Спис застряв у вовчому загривку, а сірий зі страшним гарчанням плигнув на хлопця. Той навіть ножа не встиг витягти з-за паска. Вовк передніми лапами збив його з ніг. Яр знав, що вовк одразу перегризає горло своїй жертві, і тому втягнув голову в плечі і, вже лежачи горілиць, обома руками схопив звіра за горло.

Вовк тріпонувся, пазурами здер шкіру з Ярвих рук. Та Яр не відчув болю. Він стискував вовче горло, а той хрипів, бив задніми лапами Ярве тіло, дряпався. І коли Яр шарпонував звіра на себе, щоб перекинути і навалитися на нього зверху, вовк упіймавав іклами Ярве плече. Хлопець відчув, що вовк вгризається в тіло, і вже несила стискати кудлату шию... Вовк брав гору над Ярм. Останнє, що почув Яр, втрачаючи свідомість, був короткий свист у повітрі.

Коли він прийшов до пам'яті, то побачив звіра поруч. Той чомусь не ворухився, наче спав, поклавши голову на передні лапи. Стогнувши від болю, закривавлений Яр підвівся на ліктях. У спині вовка стирчав спис, але то була не Ярва зброя.

Яр повернув голову і побачив, що до нього простує... Гул. З широколистою травою в руках — тією, що спиняє кров і гоїть рани.

— Приклади до тіла. Я проспав сірого. Заночував неподалік нори, але він дуже рано схопився. Я пішов його слідом...

— Це твій вовк,— сказав Яр.

— Ні, твій.

— Ти його вбив.

— Він наш,— хитнув головою Гул.— Коли б не ти, чи наздогнав би я вовка?

— Добре, цей вовк — наш із тобою,— погодився Яр.

Надвечір, коли вгамувався трохи біль Ярвих ран, юнаки пішли з плавнів. На здорове плече Яра спирався кінець вербички. Другий кінець спочивав на Гуловому плечі. Між ними погойдувалося прив'язане до вербички вовче тіло.

Степ оживав під їхніми ногами. Проскакували прудкі ящірки, ховрахи, злітали перепілки та дрохви, побоюючись людського списа. Та хлопців це не обходило, адже

вони вполювали найлютішого степового
звіра.

Яр і Гул, спочатку про себе, а тоді вголос, заспівали. Один починав, другий додавав. Бувало, одні й ті ж слова вихоплювалися у них водночас. Пісня мужніла. Вони співали про вовчу силу, про свою відвагу, про те, як чаклун висіче на кам'яній стелі Гори Бика їхні стопи — поруч сліду велетня Миха.